

Nové možnosti rozvoje vzdělávání na Technické univerzitě v Liberci

Specifický cíl A2: Rozvoj v oblasti distanční výuky, online výuky a blended learning

NPO_TUL_MSMT-16598/2022

Pedagogika volného času

Mgr. Bc. Martin Vejvoda

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Pedagogika

přesná definice není k dispozici, protože pedagogika je chápána jako věda s širokým spektrem zájmů a obrovským polem působnosti, definice se odlišují dle autora

Pedagogika - věda o výchově.

Zkoumá výchovný proces jako jeden z nejvýznamnějších společenských jevů.

Analyzuje výchovný proces, hledá všeobecně platné zákonitosti, pravidla, poučky, které odráží vztahy a souvislosti v konkrétní pedagogické praxi.

Pedagogika vzniká jako samostatný vědní obor v 19.století s rozvojem všech přírodních a společenských věd.

Předmětem pedagogiky je výchova člověka a celá oblast výchovy, vzdělávání a vyučování.

Pedagogika - popisuje, klasifikuje, srovnává, vyhodnocuje, zobecňuje, zkoumá, analyzuje výchovný proces.

Pedagogika volného času

Pedagogika volného času je jedním z oborů pedagogiky.

Je to společenskovědní obor, věda a výchově ve volném čase, teorie výchovy ve volném čase.

Pedagogika volného času je záměrné působení na děti, mládež či dospělé ve volném čase a snaha naučit je volný čas racionálně využívat. (Pávková, 1999)

Pedagog volného času by měl vychovávat **jedince, kteří dokážou s volným časem rozumně hospodařit, uvědomují si jeho hodnotu, mají pestré, ale i hluboké celoživotní zájmy.** (Pávková, 1999)

Pedagogika volného času v kontextu pedagogických věd

„Pedagogika volného času je samostatná disciplína mezi vědou o volném čase a pedagogikou“

Opaschowski 1976 a 2003

Pedagogika volného času je:

- **mezidisciplinární věda**, která se dotýká mnoha oborů, mezi nimiž nejsou ostré hranice
- **integrální věda**, která je odkázána na komunikaci a kooperaci se základními vědami jako je sociologie, psychologie, ekonomika
- **společenská věda**, která kriticky reflektuje ekonomické, sociálně kulturní, technologické a ideologické podmínky nátlaku, manipulace a strukturální moci,
- **věda o lidském jednání**, která vytváří praktické strategie k zlepšení životních podmínek a k řešení společenských a individuálních problémů s volným časem,
- **pedagogická věda**, která rozvíjí metodické a didaktické projekty umožňující vnímat individuální a společenské možnosti volného času.

Pedagogika volného času

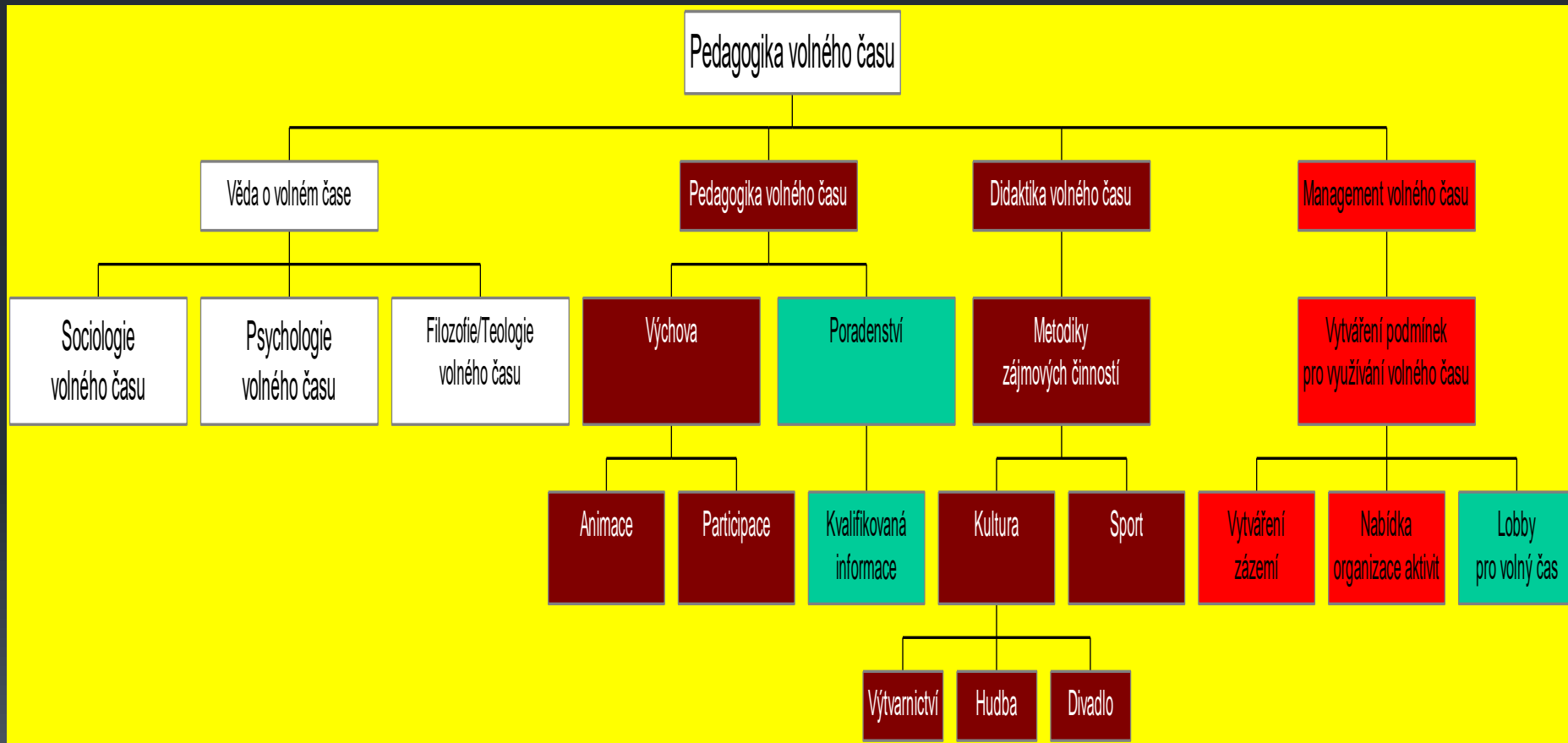
VĚDA REFLEKTUJÍCÍ VOLNÝ ČAS Z HLEDISKA OSOBNOSTNÍHO ROZVOJE JEDINCE

- východisko: filozofie/teologie, sociologie, psychologie
- základní metoda: zkoumání fenoménu „volný čas“ a jeho místa v životě člověka
- praktický výsledek: stanovení etických, politických a pedagogických principů pro utváření volného času

SPECIÁLNÍ OBOR PEDAGOGIKY ZAMĚŘENÝ NA VÝCHOVU VE VOLNÉM ČASE

- východisko: mimoškolní pedagogika (zájmová činnost, organizace dětí a mládeže, práce v nízkoprahových zařízeních)
- základní metoda: zkoumání vlivu volnočasových aktivit na děti a mládež a metod práce s dětmi a mládeží ve volném čase
- praktický výsledek: rozvinutí organizace a metodik volnočasových aktivit

Obsah pedagogiky volného času

Pedagogika volného času

poskytuje východiska pro poznání a rozvoj jednotlivých součástí pedagogického zhodnocování volného času. Tyto součásti autoři následně specifikují ve čtyřech snadno zapamatovatelných otázkách:

1. Kde se aktivity uskutečňují?
2. Kdo se aktivit účastní a kdo zde působí?
3. Co a jak se zde děje?
4. Oč nadále usilovat?

Pedagogika volného času

Kde se aktivity uskutečňují?

otázka směřuje k prostředím, prostorům a zařízením, v nichž se výchovné zhodnocování volného času realizuje.

Jaké znaky by mělo mít prostředí volnočasové výchovy, aby vytvářelo příznivé podmínky pro efektivní dosahování výchovných cílů?

Pedagogika volného času

Kdo se aktivit účastní a kdo zde působí?

Podobně jako v jakékoli jiné výchovně vzdělávací oblasti, také ve sféře volného času se setkávají a do vzájemné interakce vstupují vychovávaný a vychovávající.

Podstatou této otázky je, jaké charakteristiky mají účastníci volnočasových aktivit (může se jednat o různé cílové skupiny) a co naopak očekáváme od pedagogů, kteří s nimi pracují.

Jaké by měli mít kompetence?

Pedagogika volného času

Co a jak se zde děje?

Tato velmi důležitá otázka je zacílena na rozvíjení obsahu a metod činností ve volném čase.

Jaké typy aktivit jsou obsaženy ve výchovně ovlivňovaném volném čase?

Jaké metody a výchovné postupy jsou zde žádoucí?

Jaké zásady by při tomto výchovném působení měly být ctěny a dodržovány?

Pedagogika volného času

Oč nadále usilovat?

Poslední otázka směřuje k perspektivám aktivit a výchovného působení ve volném čase.

Jak by mělo reagovat na současné společenské podmínky a jakým směrem by se mělo dále rozvíjet?

V čem tkví jeho pozitivní potenciál a kde naopak vnímáme rezervy?

Pedagogika volného času

Zabývá se výchovou realizující se v době, kdy ten, kdo je vychováván, není ve škole, a tedy nejspíš prožívá svůj volný čas.

Budete-li však pracovat s odbornou literaturou zabývající se výchovným působením na děti a mládež v jejich volném čase, setkáme se s různými termíny.

Základní pojmy PVČ

- volný čas,
- výchova ve volném čase,
- výchova mimo vyučování,
- mimotřídní a mimoškolní výchova,
- výchova formální, neformální, informální,
- teorie výchovy ve volném čase,
- teorie výchovy mimo vyučování,
- metodika výchovy ve volném čase,
- metodika výchovy mimo vyučování,
- pedagog volného času (vychovatel).

Vztah mezi výchovou a volným časem

V odborné literatuře tento vztah bývá obvykle charakterizován následujícími třemi vzájemně úzce propojenými dimenzemi:

- Výchova ve volném čase
- Výchova volným časem (prostřednictvím volného času)
- Výchova k volnému času (pro volný čas)

Výchova ve volném čase

Proč nás zajímá volný čas u dětí?

- Jedná se - přinejmenším co do délky - o relativně významnou část veškerého času dítěte.
- Nejde si představit, že bychom se vůbec nestarali, co děti dělají od chvíle, kdy opustí školní budovu po skončení povinného vyučování, až do večera. Případně co dělají o víkendech nebo o letních prázdninách.
- Volný čas tedy představuje především prostor, v němž máme výbornou příležitost a zároveň velkou zodpovědnost na děti a mladé výchovně působit.

Výchova ve volném čase

Proč nás zajímá volný čas u dětí?

- Je-li volný čas naplněn kvalitními aktivitami, osobnost dítěte se pozitivně formuje a rozvíjí.
- Pokud je však volný čas ponechán bez výchovného vlivu, může se snadno stát prostorem pro vznik rizikového chování a různých sociálně patologických jevů.

Výchova ve volném čase

- Výchova ve volném čase je jednou ze specifických výchovných oblastí a má své zvláštnosti.
- Důležité je, že přes všechny zvláštnosti jsou zachovány základní znaky výchovného procesu, zejména:
 - záměrnost,
 - cílevědomost.
- Zároveň však musí být výchovné působení ve volném čase nenásilné, citlivé, do činností nelze účastníky nutit, je nezbytné nalézt vhodné způsoby motivace.

Výchova ve volném čase

- Požadavek nenutit, nepřikazovat, ale účinně motivovat činí práci pedagoga, který působí ve volném čase, velmi náročnou, ale také zajímavou.
- Výchova ve volném čase se vztahuje k jednotlivcům různého věku, není věkem limitována.
- Může se týkat dětí předškolního věku i starších dětí, mládeže, dospělých osob, včetně seniorů

Výchova volným časem

(prostřednictvím volného času)

- Volný čas je však více než vakuem, které je třeba nějak naplnit, aby děti „měly co dělat a nezlobily.
- Volný čas, to je obrovská šance.
- Volný čas je tak odlišný od školy, že nám umožňuje v dítěti rozeznít úplně jiné struny a využít to k jeho rozvoji.
- Volný čas je tedy i prostředkem, skrze nějž se výchova uskutečňuje.
- Volnočasové aktivity, použité metody a formy se mohou stát nástrojem výchovného působení na jedince.

Výchova volným časem

(prostřednictvím volného času)

- Volný čas má velký výchovný potenciál, protože je v něm obsažena nedirektivnost a svoboda, partnerství a kooperace, otevřenost, zvědavost, radost, spontaneita a tvořivost.
- Všechny tyto hodnoty jsou ve volnočasových aktivitách přítomny jaksi automaticky a právě díky nim lze v dětech a mládeži účinně rozvíjet širokou škálu dovedností a kladných osobnostních rysů.

Výchova k volnému času (pro volný čas)

- Jestliže s dětmi výchovně pracujeme v jejich volném čase, ukazujeme jim tím zároveň, jak mohou svůj volný čas dobře prožívat k prospěchu svému i druhých.
- Kvalitně trávený volný čas je tedy také cílem výchovy.
- Výchova k volnému času znamená vedení vychovávaných k jeho správnému využívání.

Výchova k volnému času (pro volný čas)

- V mladém věku se kladou základy pro čas dospělosti, a to také v oblasti volného času.
- Dítě si musí osvojit dobré volnočasové návyky, naučit se, jak si efektivně naplánovat čas nebo jak správně odpočívat.
- Potřebuje se zorientovat a rozvinout ve svých zájmech, aby mu později mohly být zdrojem seberealizace a uspokojení.

Výchova mimo vyučování

- Je blízký pojmu výchova ve volném čase, nejsou to však synonyma.
- Výchova mimo vyučování se vztahuje k jedincům, kteří chodí do školy, jsou vyučováni. Jedná se o žáky základních a středních škol.
- Nezahrnuje pouze zcela dobrovolné volnočasové aktivity, ale i určité povinnosti.

Výchova mimo vyučování

- U žáků do oblasti výchovy mimo vyučování patří i plnění školních povinností, zachovávání sebeobslužných návyků apod. To jsou důležité součásti režimu dne např. ve školní družině, domově mládeže, dětském domově.
- Pojem výchova mimo vyučování bývá tedy vymezován jako výchovné působení v době mimo povinné vyučování, převážně, ale nikoliv výlučně ve volném čase.
- Zároveň toto působení zajišťuje některá instituce a probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny.

Mimotřídní a mimoškolní výchova

- **Mimotřídní výchova** zahrnuje aktivity školy mimo rámec školního vyučování (např. výlety, besídky, sportovní soutěže),
- **Mimoškolní výchovu** realizují jiné subjekty než škola (např. střediska volného času, občanská sdružení).

V některých případech lze tyto dvě oblasti obtížně odlišit (např. při hodnocení práce školní družiny). Proto se oba pojmy používají v současné době méně a již dříve byly nahrazeny termínem výchova mimo vyučování.

výchova formální, neformální, informální

Formální výchova

- působení školy,
- pracuje podle stanoveného programu,
- nezbytné respektovat a naplňovat.
- výsledky žáků nebo studentů jsou průběžně hodnoceny
- je o nich vydáváno potvrzení (vysvědčení).

výchova formální, neformální, informální

- **Informální výchovou** (učením)
- záměrné, ale i zcela nahodilé formování osobnosti jedince v rozmanitých životních situacích.

výchova formální, neformální, informální

Neformální výchova (zájmové vzdělávání)

- má nejbližší k výchově ve volném čase.
- základní znaky výchovy,
 - cílevědomost,
 - systematicčnost,
- zároveň však respektuje požadavek:
 - dobrovolnosti,
 - přitažlivosti,
 - zajímavosti.

Součástí pedagogiky volného času jsou také:

- **metodika výchovy ve volném čase**
- **metodika výchovy mimo vyučování.**

Jsou to obory s úzkým vztahem k praxi, zabývají se hlavně používanými pedagogickými prostředky, zejména :

- obsahem činností,
- metodami
- a formami práce.

Pedagogičtí pracovníci, kteří realizují výchovu ve volném čase, v době mimo vyučování, jsou označováni jako pedagogové volného času nebo vychovatelé.

- **Pedagogové volného času** se uplatňují ve střediscích volného času (domy dětí a mládeže, stanice zájmových činností). Mohou najít své uplatnění i v rozmanitých neškolských zařízeních.
- **Vychovatelé** jsou označováni pedagogičtí pracovníci ve školních družinách, školních klubech, domovech mládeže, v zařízeních pro ústavní a ochrannou výchovu i v zařízeních sociální péče.

Co pro Vás znamená VOLNÝ ČAS?

Volný čas

Každý z nás si pod pojmem volný čas může představovat něco jiného.

Mnohým se může pod pojmem volný čas vybavovat čas, který je věnován k vlastním činnostem, které děláme rádi a přináší nám potěšení, při kterých zpravidla fyzicky či psychicky relaxujeme a nabíráme síly k ostatním činnostem.

Řada odborníků se snaží a snažila přesně vyjádřit definici volného času.

Volný čas

Jednu z prvních souborných prací o volném čase dětí a mládeže vydal před druhou světovou válkou Michel Damay.

Vymezil v ní biologickou, sociální, politickou a pedagogickou dimenzi volného času.

Volný čas

- Lze vymezit kategorizaci každodenních činností.
- Většinou dospějeme ke třem základním typům aktivit, respektive třem časovým blokům, do nichž je náš čas rozdělen. Hájek a kolektiv(2008, s. 10) je označují následovně:
 - **čas pracovní**, který je u dětí věnován návštěvě školy, zatímco pro dospělé představuje dobu, kterou stráví výdělečnou činností
 - **čas vázaný**, který zahrnuje uspokojování fyziologických potřeb (spánek, přijímání potravy, hygiena), péči o chod rodiny a provoz domácnosti, domácí přípravu na vyučování, dojíždění do školy či za prací a další nutné mimoškolní a mimopracovní povinnosti;
 - **čas volný**

Volný čas

Vážanský definuje dva směry v chápání termínu volný čas :

a) negativní pojem - vymezení

b) pozitivní pojem

Volný čas

Vážanský definuje dva směry v chápání termínu volný čas :

a) negativní pojem - vymezení

specifikujeme VČ vlastně tím, že uvedeme, co jím není-

z celkového času dne oddělíme čas práce, plnění sociálních závazků a uspokojování biologických potřeb a časový úsek, který nám zůstane, označíme jako volný čas.

O VČ samotném toho však v tomto případě příliš mnoho neříkáme, sdělujeme pouze to, že je to čas, který nám zbyl po vykonání určitých činností, které jsme vykonat museli.

Volný čas

Vážanský definuje dva směry v chápání termínu volný čas :

b) pozitivní pojem

Volný čas se charakterizuje jako disponibilní časový prostor, v němž by volný čas mohl pro jedince znamenat skutečnou svobodu.

Je také dobou, v níž se individuum může nezávisle na jakýchkoli povinnostech výhradně svobodně realizovat a dělat to či ono, k čemu je nikdo nenutí a k čemu také není ani podvědomě nuceno.

Právě svoboda, svobodná volba a dobrovolnost je pro volný čas příznačná.

Bez těchto hodnot nelze hovořit o volném čase.

Volný čas

Negativní vymezení volného času je časové (kdy, po jakých činnostech mám volný čas),

Pozitivní vymezení volného času je obsahové (čím, jakými aktivitami svůj volný čas naplním).

Negativní vymezení volného času vyjadřuje, od čeho máme volno,

Pozitivní vymezení sděluje, k čemu můžeme své volno využít.

- V tomto kontextu můžeme volný čas vymežit :

Jako dobu, která nám zbývá po splnění našich povinností a po uspokojení našich základních životních potřeb. (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008, s. 10)

Definice VČ

Pedagogický slovník definuje volný čas

„je čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby“ (Průcha et al., 2003, s. 274).

„Volný čas je možné chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi. přinášejí nám pokoj uspokojení a uvolnění“ (Pávková et al., 2002, s.13).

„Volný čas je čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků jež vyplývají z jeho sociálních rolí, zvláště z dělby práce a nutnosti zasahovat s rozvíjet svůj život. Někdy se vymezuje jako čas, který zbývá po splnění pracovních i nepracovních povinností“ (Hofbauer, 2004, s.13).

E. Bakalář 1978 uvádí, že *„volný čas nemá jen dimenzi člověka – jednotlivce. Má také dimenzi sociální. Mnoho činností člověka ve volném čase má společenský význam a dosah, člověk je koná ve skupinách, organizacích s povědomím nějakých sociálních vazeb. A nejen to. Při mnoha činnostech člověk překračuje sám sebe, svou aktivitou vytváří a spoluvytváří hodnoty a zároveň celá sociální sféra také významně jeho činnost podmiňuje“*

Pohled na VČ

Pávkové (2001, s.17), je možné se dívat na problematiku volného z různých pohledů.

Z ekonomického hlediska

Důležité je, kolik prostředků společnost investuje do zařízení pro volný čas, zda a jakým způsobem se alespoň část nákladů vrátí.

- Z volného času se stalo odvětví, které je využíváno jak pro výchovnou a vzdělávací činnost, tak komerčně.

Pohled na VČ

Pávkové (2001, s.17), je možné se dívat na problematiku volného z různých pohledů.

Z hlediska sociologického a sociálně psychického

- Zapotřebí je sledovat, jak činnosti ve volném čase přispívají k utváření mezilidských vztahů, zda pomáhají tyto vztahy kultivovat.
- Způsob využívání volného času u dětí je ovlivněn sociálním prostředím.
- Silný je vztah rodiny - rodiče slouží jako vzory, buď pozitivní, či negativní.
- Rodiny, které neplní dobře svou výchovnou funkci, se velmi často vyznačují nezájmem o to, jak dítě tráví svůj volný čas.

Pohled na VČ

Pávkové (2001, s.17), je možné se dívat na problematiku volného z různých pohledů.

Z hlediska sociologického a sociálně psychického

- Školy, výchovná zařízení i další subjekty mají možnost tento nedostatek do určité míry kompenzovat kvalifikovaným pedagogickým vedením.
- Jedním ze silně působících sociálních vlivů jsou též hromadné sdělovací prostředky, zejména televize.
- Jejich působení je jistě v mnoha směrech pozitivní, nutno však brát v úvahu i mnohá nebezpečí plynoucí z nevhodných pořadů a z toho, že některé děti tráví u televize příliš mnoho času, vlastní aktivita je nahrazována pasivním sledováním akcí bez hlubšího prožitku.

Pohled na VČ

Pávkové (2001, s.17), je možné se dívat na problematiku volného z různých pohledů.

Z politického hlediska

nutno uvážit, jak a do jaké míry bude stát svými orgány zasahovat do volného času obyvatelstva, jaká bude školská politika, zda v rámci školské soustavy bude věnována patřičná pozornost i zařízením pro ovlivňování volného času.

Státní zainteresovanost o volný čas dětí a mládeže spočívá především:

- v zakládání a ovlivňování zařízení pro volný čas dětí a mládeže;
- v pomoci organizacím, sdružením a spolkům pracujícím s dětmi a mládeží;
- ve vytváření podmínek pro uspokojování spontánních aktivit dětí a mládeže;
- ve vytváření kladných postojů dospělých členů společnosti k dětským aktivitám ve volném čase;
- v konstituování pedagogiky volného času a přípravy profesionálních i dobrovolných pedagogů pro tuto činnost.

Pohled na VČ

Pávkové (2001, s.17), je možné se dívat na problematiku volného z různých pohledů.

Zdravotně hygienický pohled na využívání volného času především sleduje, jak lze podporovat zdravý tělesný i duševní vývoj člověka.

Pedagogická a psychologická hlediska berou v úvahu věkové i individuální zvláštnosti a jejich respektování ve volném čase.

Zároveň je zapotřebí uvážit, zda, do jaké míry a jakým způsobem činnosti ve volném čase přispívají k uspokojování biologických i psychických potřeb člověka.

Pedagogické ovlivňování volného času by mělo

- podporovat aktivitu dětí a mládeže,
- poskytovat prostor pro jejich spontaneitu,
- uspokojovat potřeby nových dojmů,
- seberealizace,
- sociálních kontaktů,
- kladné citové odezvy,
- poskytovat i pocit bezpečí a jistoty.

Pedagog volného času by měl vychovávat **jedince, kteří dokážou s volným časem rozumně hospodařit, uvědomují si jeho hodnotu, mají pestré, ale i hluboké celoživotní zájmy.**

(Pávková, 1999)

Volný čas

Každý z nás vnímá funkci volného času subjektivně.

Pod pojem volný čas lze zahrnout rekreaci, zábavu, odpočinek, relaxaci, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání i dobrovolné prospěšné činnosti.

VOLNÝ ČAS

je čas, který nám zbude po splnění všech povinností.

Ve volném čase vykonáváme činnosti dobrovolně a rádi, přinášejí nám radost, uspokojení.

(Pávková, 1999)

**Volný čas je dobou, kterou má po splnění těchto potřeb
a povinností člověk k dispozici**

pro činnosti sebeurčující a sebevytvářející:

- ✓ Odpočinek a zábavu
- ✓ Rozvoj zájmové sféry
- ✓ Zlepšení kvalifikace
- ✓ Účast na veřejném životě